

Bartosz BOŃCZAK

Uniwersytet Łódzki

AKTYWNE FORMY TURYSTYKI – PROBLEMY TERMINOLOGICZNE¹

1. Wstęp

Wiele lat badań nad zagadnieniami związanymi z turystyką pozwoliło teoretykom zajmującym się tą dziedziną wypracować wiele różnorodnych pojęć, terminów i klasyfikacji, które mają za zadanie uporządkować i usystematyzować wiedzę o niej. Z tego powodu w literaturze przedmiotu można znaleźć wiele typologii, np. ruchu turystycznego, wyodrębnionych w oparciu o różnego rodzaju kryteria. Należy jednak zauważyć, że kryteria te różnią się w zależności od przyjętego punktu widzenia, ponieważ zupełnie inne zostaną wykorzystane przy opracowywaniu typologii dla turysty, inne dla organizatorów turystyki, a jeszcze inne na potrzeby statystyczne. Dokonując klasyfikacji form ruchu turystycznego z punktu widzenia turysty wykorzystuje się najczęściej kryterium głównego motywu podejmowania aktywności turystycznej (WARSZYŃSKA, JACKOWSKI 1978). Jako typowe autorzy różnych opracowań wymieniają m.in. turystykę poznawczą, wypoczynkową, kwalifi-

¹ Artykuł współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Budżetu Państwa w ramach Podziałania 8.2.1 Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w związku z realizacją Projektu „Doktoranci – Regionalna Inwestycja w Młodych Naukowców – Akronim D-RIM, II edycja”

kowaną, zdrowotną, religijną, biznesową, wśród których wyróżnić można liczne podtypy, rodzaje czy specyficzne formy (KUREK, red. 2008). Należy dodać do tego fakt, że pewne podtypy można wyodrębniać w oparciu o kilka kryteriów, a niektóre formy aktywności turystycznej mogą z powodzeniem stanowić przykłady kilku jej rodzajów jednocześnie. W efekcie prowadzi to niestety do swoistego chaosu terminologicznego. Sytuacja taka ma miejsce w przypadku form turystyki związanych z aktywnością ruchową i szeroko rozumianym sportem.

Celem opracowania jest próba odnalezienia zależności zachodzących pomiędzy tymi zjawiskami oraz ich jednoznacznego zdefiniowania w oparciu o kryterium głównego motywu podejmowania tego rodzaju aktywności turystycznej.

2. Aktywne formy turystyki w literaturze

Studiując literaturę dotyczącą ruchu turystycznego związanego z aktywnością ruchową i sportem można spotkać się z wieloma określeniami oraz typologiami, za pomocą których badacze starają się uporządkować i odpowiednio sklasyfikować związane z nimi formy turystyki.

Najpopularniejszym terminem występującym głównie w literaturze anglojęzycznej jest **turystyka sportowa** lub usportowiona (ang. *sport tourism*). Pojęcie to przyjęło się zarówno wśród naukowców, jak i praktyków związanych z organizacją imprez turystycznych i sportowych. Wśród zwolenników tego określenia można wymienić m.in. J. STANDEVANA, P. DE KNOPIA (1999), T.D. HINCH z Kanady i J.E.S. HIGHAMA z Nowej Zelandii (2001), S. GAMMONA, T. ROBINSONA (2003), czy wreszcie M. Weeda, będącego redaktorem czasopisma naukowego „Journal of Sport & Tourism”. Jest to dość szeroko rozumiane pojęcie, które obejmuje zarówno podróże odbywane w celu aktywnego uczestnictwa w wybranej dyscyplinie sportowej, zarówno o charakterze amatorskim, jak i profesjonalnym, a także uczestnictwo w wydarzeniach sportowych w charakterze widza, co W. KUREK (red. 2008) łączy ze zjawiskiem tzw. fanoturystyki. Jedną z propozycji polskiej definicji tego zjawiska zaproponował W.W. GAWORECKI (2010) stwierdzając, że obejmuje ona:

[...] podróżowanie poza miejsce zamieszkania danej osoby w celu uczestniczenia w działalności sportowej dla rekreacji lub zawodowego uprawiania sportu, w celu oglądania wydarzeń sportowych, zwiedzania słynnych atrakcji sportowych (np. parku sportu, muzeum sportu) nie dłużej niż rok bez przerwy, poza jej codziennym otoczeniem.

Pomimo faktu, że rozważania na temat turystyki sportowej podejmowane były w kilku innych opracowaniach (m.in. DURYDIWKA 2006, SIWIŃSKI 2007) nie przyjęło się ono wśród polskich badaczy. Prawdopodobnie ma to związek z odmiennym, dużo węższym rozumieniem pojęcia sportu w języku polskim.

Do niedawna najczęściej pojawiającym się określeniem w polskiej literaturze była **turystyka kwalifikowana**, przez niektórych teoretyków zamienne nazywana turystyką specjalistyczną (WARSZYŃSKA, JACKOWSKI 1978). Pojęcie to zostało wprowadzone w latach 50. XX w. przez środowisko związane z PTTK i nie jest znane poza granicami Polski (KUREK, red. 2008). Autorzy podejmujący rozważania dotyczące turystyki kwalifikowanej, do których należą m.in. W.W. GAWORECKI (1982), M. DURYDIWKA (2006), W. KUREK (red. 2008) czy K. ŁOPACIŃSKI (2009), zwracają głównie uwagę na znaczny wysiłek fizyczny, wymóg odpowiedniej kondycji fizycznej, posiadania specjalistycznych umiejętności i kwalifikacji osób podejmujących się tego rodzaju turystyki, a także aspekt wychowawczy i edukacyjny. Mimo to wielu autorów z powodzeniem posługuje się nim do dnia dzisiejszego. Jedną z definicji, która zdaniem autora najpełniej oddaje charakter tego typu turystyki, jest zaproponowana przez T. ŁOBOŻEWICZA (1999). Uważa on, że turystyka kwalifikowana:

[...] jest najwyższą formą specjalizacji turystycznej w wybranej dyscyplinie. Uprawianie jej wymaga specjalnego przygotowania psychofizycznego, zahartowania na trudy, umiejętności zachowania się w terenie i w obiektach turystycznych, a w niektórych przypadkach potwierdzonej przez właściwe organizacje umiejętności posługiwania się sprzętem turystycznym, głównie lokomocyjnym. [...] To najdoskonalsza forma świadomie i celowo uprawianej turystyki.

Pomimo stopniowego znikania z polskiej literatury pojęcia turystyki kwalifikowanej na rzecz innych terminów, wielu autorów wciąż z powodzeniem wykorzystuje je w swoich opracowaniach.

W ostatnim czasie w polskiej terminologii pojawiło się pojęcie **turystyki aktywnej**, które stopniowo zaczęło wypierać powszechną dotąd turystykę

kwalifikowaną. Wśród autorów, którzy podjęli próby zdefiniowania tego zjawiska można wymienić W. KANDAFERA (1999), T. ŁOBOŻEWICZA, G. BIEŃCZYK (2001), M. DURYDIWKĘ (2006) czy K.R. MAZURSKIEGO (2006). Były to jednak nie tyle samodzielne definicje, co raczej wskazanie na cechy odróżniające ten typ turystyki od wspomnianej wcześniej turystyki kwalifikowanej (przeważnie podkreślające elitarność i specjalizację tej drugiej). Wielu z tych autorów powoływało się także na definicję zaproponowaną przez A. ANDREJUK (1998), która stwierdza, że jest ona:

[...] formą turystyki, w której głównym lub ważnym elementem wyjazdu – niezależnie od czasu trwania działalności turystycznej – jest podejmowanie szczególnego rodzaju aktywności rekreacyjnej lub hobbystycznej.

Porównując tę definicję z dotychczas przyjętym rozumieniem turystyki kwalifikowanej można wskazać zasadnicze różnice, w związku z czym wydaje się, że pojęcia te nie mogą być stosowane zamiennie.

Za specyficzne rodzaje aktywnych form turystyki, wyróżniające się zwiększoną intensywnością doznań, można uznać turystykę przygodową oraz turystykę ekstremalną. A. Ewart (1987, za: ŁOBOŻEWICZ, BIEŃCZYK 2001) za **turystykę przygodową** uważa:

[...] niekonsumpcyjną aktywność rekreacyjną odbywającą się w ośrodkach plenerowych, zawierającą elementy ryzyka realnego czy też uświadomianego, której wynik jest nieznany, a wpływ na nią ma zarówno uczestnik, jak i warunki środowiskowe.

Z kolei W. KUREK (red. 2008) pod pojęciem **turystyki ekstremalnej** rozumie:

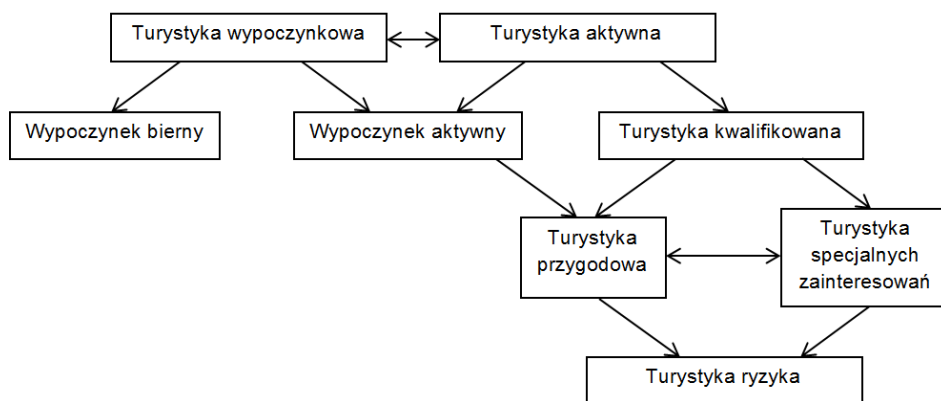
[...] uprawianie ekstremalnych form rekreacji, tzw. sportów ekstremalnych, jest nastawione na doznawanie bardzo intensywnych przeżyć emocjonalnych, któremu często towarzyszy wyczerpanie fizyczne oraz wysokie ryzyko utraty zdrowia lub nawet życia. Element ryzyka należy do głównych czynników uczestnictwa w turystyce ekstremalnej.

Inni autorzy podobne rodzaje aktywności określają mianem przygodowej rekreacji plenerowej oraz sportów ekstremalnych lub turystyki ryzyka (ŁOBOŻEWICZ, BIEŃCZYK 2001, Sung, Morrison za: JAFARI 2003, DURYDIWKA 2006).

Niestety, wszystkie wymienione pojęcia mają liczne elementy wspólne, co utrudnia właściwe rozpoznanie, klasyfikację oraz analizę zjawisk. Przy

wyodrębnianiu tych typów ruchu turystycznego autorzy kierowali się głównym motywem turystów decydującym o odbyciu podróży. Dla większości z wyodrębnianych typów aktywnych form turystyki jest on tożsamy, gdyż sprowadza się do uprawiania danej aktywności ruchowej, dyscypliny sportu lub rekreacji ruchowej w czasie odbywania podróży lub pobytu poza stałym miejscem zamieszkania (nie uwzględniając celów zarobkowych wyjazdu). W oparciu o ten fakt autorzy postanowili wykorzystać konkretne formy aktywności, które charakteryzują dany typ turystyki. Niestety, próba przyporządkowania tych form aktywności zdefiniowanym typom turystyki w praktyce często zawodzi, ponieważ niejednokrotnie można je zaklasyfikować jednocześnie do kilku z wymienianych typów turystyki.

Ponadto, proponowane przez różnych autorów definicje nie pozwalają na odnalezienie wzajemnych zależności czy hierarchii występujących między poszczególnymi rodzajami turystyki. Nieśmiały prób modelowego ujęcia tych relacji wśród polskich badaczy podjęła się M. DURYDIWKA (2006). Jako podstawę wyznaczenia tych relacji autorka wymienia stopień aktywności turysty (zarówno fizycznej, jak i intelektualnej), przygotowania kondycyjnego, pasji oraz ryzyka [przyp. autora]. Zależności te prezentuje rys. 1.

Rys. 1. Zależność między turystyką wypoczynkową, aktywną i kwalifikowaną
Źródło: M. DURYDIWKA (2006)

Dokonując jednak wstępnej analizy przedstawionych terminów proponowanych przez badaczy, można doszukać się pewnych wspólnych cech, które mogą posłużyć do wypracowania modelu ich wzajemnych relacji. Pod-

stawą dla wszystkich zdefiniowanych pojęć jest podróż o charakterze turystycznym. Kolejnym, powtarzającym się elementem jest rekreacja, a uściślając – aktywność ruchowa, która z kolei w bezpośredni sposób wiąże się ze sportem. W związku z tym uzasadnione wydaje się być umiejscowienie wspomnianych w literaturze rodzajów turystyki w odniesieniu do tych trzech zjawisk, tj. **rekreacji**, **sportu** oraz ogólnie rozumianej **turystyki**. Podejście takie zaprezentował w swojej pracy T. STUDZIENIECKI (2003) wskazując na wzajemne przenikanie się tych zjawisk i pewne trudności w ich jasnym zdefiniowaniu przez samych turystów. Do tego celu wypracował model, w oparciu o który wskazuje przykłady form aktywności, w zależności od stopnia zawartych w nim sportu, rekreacji i turystyki (STUDZIENICKI 2003).

3. Wyjaśnienie podstawowych pojęć

Aby móc wypracować model zależności pomiędzy badanymi zjawiskami, niezbędne jest określenie, co rozumiemy poprzez dane pojęcie.

T. WOLAŃSKA (1997) rozumie **rekreację**, jako:

[...] różnego rodzaju zajęcia, podejmowane w czasie wolnym, dobrowolnie, dla przyjemności, autoekspresji, formacji własnej osobowości, odnowy i pomnażania sił psychofizycznych.

Z definicji tej wyłaniają się najważniejsze warunki konieczne do zaistnienia rekreacji. Są to:

- czas wolny,
- dobrowolność,
- regeneracja sił psychofizycznych.

Ponadto, jako pewną formę rekreacji można wyróżnić **rekreację ruchową** (fizyczną) (WINIARSKI 1989), która:

[...] stanowi wszelką aktywność ruchową podejmowaną w czasie wolnym, w celach wypoczynkowych, dla przyjemności i rozwoju własnego [...] sięga w sferę somatyczną, bezpośrednio dotyczy ciała i jego funkcji, służy konserwacji oraz doskonaleniu zdrowia i sprawności ruchowej.

W związku z tym, że w analizie uwzględniony będzie aspekt ruchu, poprzez podróż i turystykę, warto wyróżnić dodatkowo **plenerową rekreację ruchową** rozumianą jako (IBRAHIM, CORDES 2008):

[...] zorganizowane zajęcia wolnoczasowe, w których uczestnik bierze udział ze względu na samą aktywność, w której występuje element interakcji uczestnika z przyrodą”.²

Na potrzeby niniejszej pracy przyjęto definicję sportu proponowaną przez *Słownik współczesnego języka polskiego* (1998), zgodnie z którą **sport** to:

[...] ćwiczenia i gry mające na celu podnoszenie sprawności fizycznej i jej manifestację, uprawiane według ustalonych reguł, często przy współzawodnictwie w dążeniu do osiągnięcia jak najlepszych wyników; sprzyjające zachowaniu zdrowia i rozwijające cenne cechy osobowości.

Z kolei za **turystykę** przyjęto definicję zaproponowaną przez Światową Organizację Turystyki (UN WTO), która rozumie ją jako (za: KUREK, red. 2008):

[...] ogół czynności osób, które podróżują i przebywają w celach wypoczynkowych, służbowych lub innych nie dłużej niż przez rok bez przerwy, poza swoim codziennym otoczeniem, z wyłączeniem wyjazdów, w których głównym celem jest działalność zarobkowa wynagradzana w odwiedzanej miejscowości.

4. Wzajemne relacje między rekreacją, sportem oraz turystyką

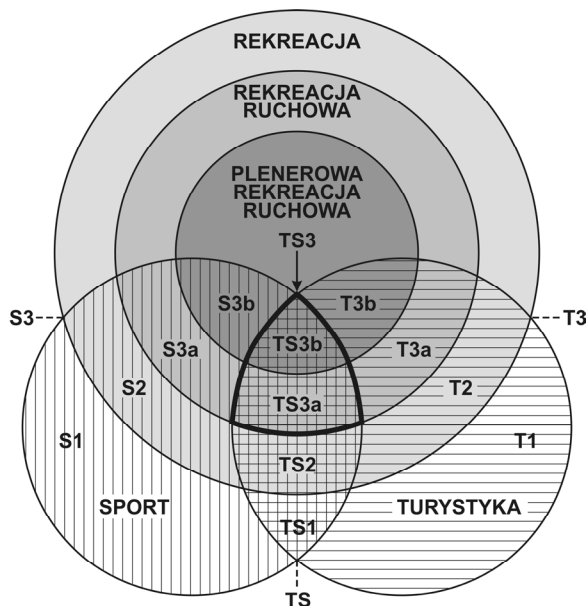
Relacje pomiędzy zdefiniowanymi w ten sposób zjawiskami, z punktu widzenia uczestniczącej w nich osoby oraz głównych form aktywności, jakich się podejmuje, prezentuje opracowany ogólny model zależności (rys. 2).

Analizując ten model można wyróżnić pewne obszary wspólne, zarówno rekreacji i sportu, jak również rekreacji i turystyki, przy czym należy zauważyć, że o ile w przypadku sportu nacisk będzie położony raczej na samą aktywność uczestnika, o tyle w przypadku turystyki będzie to odbywanie podróży o określonym charakterze.

W relacjach sportu i rekreacji najwyraźniej odróżnia się część rozłączną, a więc **sport wyczynowy** (S1), który nie spełnia podstawowych założeń rekreacji. Niejednokrotnie tego rodzaju aktywność sportowa jest traktowana

² Oryginalny cytat: “outdoor recreation is defined as organized, free-time activities participated in for their own sake and where there is an interaction between the participant and an element of nature.” (IBRAHIM, CORDES 2008).

jako zawód osoby, która go uprawia. Na profesjonalnym poziomie nie może być mowy o dobrowolności, ponieważ zawodnicy muszą podporządkować się wymogom cyklu treningowego i podstawowym celem jest zwycięstwo, a więc współzawodnictwo.

Rys. 2. Ogólny model relacji między rekreacją, sportem i turystyką

Źródło: opracowanie autora

W obszarze wspólnym dla rekreacji oraz sportu znajdują się wszelkiego rodzaju **zainteresowania oraz zajęcia hobbystyczne związane ze sportem** (S2). Do tej grupy należą np. aktywności podejmowane przez kibiców sportowych, takie jak oglądanie widowisk sportowych zarówno na żywo, jak również za pośrednictwem różnego rodzaju mediów, śledzenie wyników, transferów, zrzeszanie w fanklubach itp.

Wkraczając na obszar wspólny dla rekreacji ruchowej i sportu mamy do czynienia ze zjawiskiem tzw. **sportu powszechnego lub sportu dla wszystkich** (S3), a więc podejmowania przez ludzi aktywności ruchowej w celach rekreacyjnych, takich jak odreagowanie stresu, poprawa kondycji lub stanu zdrowia, przyjemność z samej aktywności itp. W zależności od miejsca podejmowania aktywności ruchowej można w tej kategorii wyróżnić:

- **aktywność sportową w obiektach sportowo-rekreacyjnych** (S3a), do której zaliczamy np. pływanie na pływalniach, zajęcia z zakresu szeroko rozumianego fitnessu, towarzyską grę w squasha itp.;
- **plenerową aktywność sportową** (S3b), czyli jazdę na rowerze, jogging itp.

Analizując w podobny sposób relacje pomiędzy rekreacją i turystyką (rys. 4) także można wyróżnić pewne charakterystyczne obszary.

Obszar turystyki rozłączny w stosunku do rekreacji może być reprezentowany przez szeroko rozumianą turystykę biznesową, do której można również zaliczyć **turystykę kongresową i konferencyjną** (T1). Wiąże się to z faktem, że głównym motywem podjęcia tej formy aktywności turystycznej przez człowieka nie jest cel rekreacyjny, a raczej służbowy. Prawdopodobnie na tym tle pojawiają się pewne kontrowersje wśród teoretyków turystyki, związane z klasyfikacją tej formy jako ruchu turystycznego w ogóle.

Obszar wspólny dla turystyki i rekreacji z punktu widzenia uczestnika to wszelkie formy podróży turystycznych o charakterze rekreacyjnym odbywające się w czasie wolnym. Do pierwszej grupy (T2), skupiającej rodzaje turystyki niezwiązane z aktywnością ruchową jako głównym motywem, możemy zaliczyć m.in. **turystykę wypoczynkową, poznawczą, zdrowotną** czy wreszcie **religijną** (KUREK, red. 2008).

Zawężając rozważania do obszaru wspólnego dla turystyki oraz rekreacji ruchowej wyłania się zjawisko **turystyki aktywnej** (T3), stanowiącej podstawę do dalszych rozważań. Na potrzeby tej pracy za turystykę aktywną uznano podróże, w których głównym motywem jest dobrowolne podejmowanie wysiłku fizycznego w oparciu o różne formy aktywności ruchowej w celach rekreacyjnych. W zależności od tego, czy aktywność ruchowa odbywa się w obiektach zamkniętych czy w plenerze możemy wyróżnić:

- **turystykę aktywną w obiektach** (T3a), której głównym motywem jest dobrowolne podejmowanie wysiłku fizycznego w oparciu o różne formy aktywności ruchowej odbywające się w specjalnie do tego przystosowanych obiektach (np. pływalnie, sale gimnastyczne, siłownie) w celach rekreacyjnych; przykładem tego typu wyjazdów mogą być turnusy odchudzające organizowane w ośrodkach SPA;
- **plenerową turystykę aktywną** (T3b), której głównym motywem jest dobrowolne podejmowanie wysiłku fizycznego w oparciu o różne formy aktywności ruchowej odbywające się w plenerze w celach rekreacyjnych. Ważnym elementem w tym typie turystyki jest atrak-

cyjność turystyczna obszaru recepcyjnego, a także element przemieszczania się; przykładem może być turystyka piesza, rowerowa, żeglarsstwo, kajakarstwo, nurkowanie (zarówno z fajką, jak i z butlą), turystyka motorowa itp. Ten rodzaj szczególnie przyjmuje autoteliczny charakter, w którym forma podejmowanej aktywności w połączeniu z walorami środowiska, w którym się ona odbywa, stanowi atrakcję samą w sobie.

Zestawiając ze sobą ujęcie z perspektywy sportu oraz turystyki otrzymujemy nowy wymiar wzajemnych relacji, ponieważ na ich pograniczu pojawia się dodatkowa kategoria rozumiana pod pojęciem „**turystyka sportowa**” (TS). Najprościej ten rodzaj turystyki można rozumieć poprzez podróże, w których głównym motywem podjęcia wyjazdu jest szeroko rozumiany sport. Rozpatrując go przez pryzmat jego relacji z rekreacją, analogicznie do wcześniejszych rozważań, można wyróżnić następujące obszary charakterystyczne:

- **turystykę sportowców** (TS1), a więc podróże sportowców podejmowane w związku z różnego rodzaju zawodami, turniejami, a także zgrupowaniami treningowymi. Realizowane są one niejako poza obszarem rekreacji ze względu na ograniczoną dobrowolność podejmowania tego typu aktywności turystycznej;
- **fanuturystykę** (ang. *soft sport tourism* – miękka turystyka sportowa) (TS2), które stanowią podróże w celu uczestniczenia w wydarzeniu sportowym, jako widz lub wolontariusz, a także do miejsc ważnych z punktu widzenia historii sportu; zachodzą one już w obszarze rekreacji, jednakże nie uwzględniają aktywności fizycznej, w związku z czym formy tej nie można zaliczyć do turystyki aktywnej;
- **turystykę sportową sensu stricto** (ang. *hard sport tourism* – twarda turystyka sportowa) (TS3), której głównym motywem jest amatorskie podejmowanie aktywności ruchowej w różnych dyscyplinach sportowych wymagających od uczestnika ruchu i wysiłku fizycznego, w tym także udział w zawodach amatorskich.

Ten rodzaju turystyki wchodzi w skład turystyki aktywnej i skupia w sobie te aktywności, które związane są z konkretnymi dyscyplinami sportowymi. To co odróżnia tę formę od turystyki aktywnej, to zdecydowany nacisk na samą aktywność, a aspekt przemieszczenia ogranicza się w znacznym stopniu do dotarcia do miejsca, które oferuje warunki do podjęcia tej aktywności.

Uwzględniając związki tego rodzaju turystyki z plenerem, można wyróżnić:

- **turystykę sportową w obiektach** (TS3a), a więc podróże w celu uczestnictwa w tych formach sportu, które wymagają określonego, ograniczonego obszaru (kort, boisko, pływalnia, tory itp.) a niejednokrotnie także specjalnie przygotowanej infrastruktury; jako przykład można podać choćby amatorskie obozy sportowe dla młodzieży (np. koszykarski, siatkarski) czy wyjazdy do ośrodków golfowych;
- **plenerową turystykę sportową** (TS3b) rozumianą jako podróże mające na celu uczestnictwo w tych formach sportu, które odbywają się w plenerze, ewentualnie przy wykorzystaniu infrastruktury; przykładem mogą być wyjazdy narciarskie, podczas których uprawia się narciarstwo zjazdowe czy wyjazdy windsurfingowe.

Model ten (rys. 2) został opracowany w oparciu o wzajemne relacje zachodzące między rekreacją, turystyką oraz sportem, z uwzględnieniem głównego motywu, dla którego człowiek podejmuje się odbycia podróży turystycznej. Gdzie w tym modelu w takim razie umiejscowić pozostałe rodzaje turystyki związane z aktywnością ruchową, które występują w literaturze i zostały wspomniane na początku pracy? Czy w ogóle jest w nim dla nich miejsce?

Według autora turystyka kwalifikowana, ekstremalna i przygodowa, ze względu na swój charakter i wymóg podejmowania wysiłku fizycznego, wpisują się w koncepcję turystyki aktywnej. Trzeba jednak zauważyć, że są one wyróżnione częściowo w oparciu o dodatkowe kryteria.

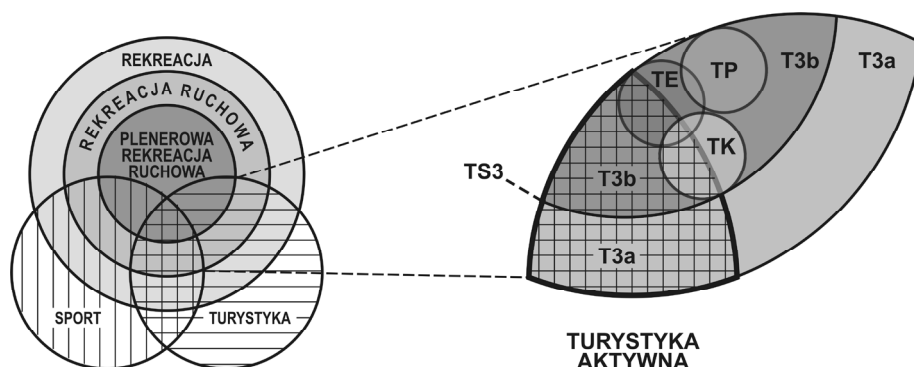
Podstawą do wyróżnienia **turystyki kwalifikowanej** jest z jednej strony jej instytucjonalizm i formalizacja (wymóg posiadania odpowiednich uprawnień, dokumentów), a z drugiej dążenie uczestnika do coraz większej specjalizacji w wybranej dyscyplinie, osiąganie kolejnych stopni i odznak potwierdzających jego status i doświadczenie (jako przykład może tu posłużyć dążenie przez turystę do zdobywania coraz bardziej wartościowych odznak oferowanych przez PTTK). Może ona także przyjmować pewne formy rywalizacji, co umiejscawia ją również na granicy sportu, a precyzując – także plenerowej turystyki sportowej ze względu na fakt, że wszystkie zajęcia związane z turystyką kwalifikowaną wiążą się ze środowiskiem przyrodniczym.

Do tego rodzaju turystyki zaliczyć można wszelkie podróże, dla których motywacją był udział w aktywności, wymagającej odpowiedniego potwierdzenia posiadanych umiejętności, a także uzyskaniem jakiegoś rodzaju od-

znaczenia. Ponadto amatorskie biegi na orientację mogą stanowić doskonały przykład form aktywności, która poprzez rywalizację zbliża turystykę kwalifikowaną do sportowej.

Za **turystykę przygodową** autor uważa plenerową turystykę aktywną, której głównym motywem podjęcia jest chęć przeżycia przygody, poradzenia sobie w nieznanym terenie, sprawdzenia się, ale także dogłębnego poznania penetrowanego obszaru. Ma charakter eksploracyjny (*tramping, backpacking, survival*), ale może także przybierać formy fabularyzowane.

Z kolei **turystyka ekstremalna** to rodzaj plenerowej turystyki aktywnej, w której głównym motywem jej podjęcia jest element ryzyka, silnych wrażeń, dostarczenia adrenaliny. Może przybierać formy wywodzące się od sportu (np. *skitour*, kajakarstwo górskie), ale także związane bardziej z turystyką (np. *rafting*).

Rys. 3. Umiejscowienie w modelu turystyki ekstremalnej, kwalifikowanej oraz przygodowej
Źródło: opracowanie autora

Umiejscowienie tych rodzajów turystyki w ramach opracowanego modelu prezentuje rysunek (rys. 3). Turystyka kwalifikowana została oznaczona akronimem TK, przygodowa TP zaś ekstremalna TE. O ile turystyka przygodowa mieści się w całości w obszarze plenerowej turystyki aktywnej stanowiąc jej szczególną formę, to już turystyka ekstremalna oraz kwalifikowana mogą stanowić pewien przejaw turystyki sportowej, jeżeli przyjmą one formę wyspecjalizowanych, ekstremalnych aktywności wywodzących się od sportu (np. *skitour*, a więc jazda poza wyznaczonymi trasami w dziewiczym śniegu) lub będą przybierały formę rywalizacji (np. zawody w biegach na orientację).

5. Podsumowanie

Zaprezentowany model zależności pomiędzy rekreacją, turystyką oraz sportem zapewne nie jest jedynym słusznym spojrzeniem na to zagadnienie, jednakże wskazuje na pewien tok rozumowania, który pozwala w konsekwentny sposób, w oparciu o jednolite kryteria, uporządkować analizowane zjawiska. Jego mankamentem jest fakt, że nie można w oparciu o niego wytyczyć ostrych granic pomiędzy nimi. Jednakże granice takie, zdaniem autora, w rzeczywistości nie istnieją. Zaproponowany podział na różne rodzaje turystyki polega na sile oddziaływania głównego motywu podjęcia podróży przez człowieka. Za przykład może posłużyć wyjazd narciarski. Dla niektórych uczestników ten sam wyjazd będzie miał charakter turystyki aktywnej (głównym motywem jest odbycie podróży, w czasie której będzie miał możliwość aktywnego spędzania czasu, w tym przypadku uprawiając narciarstwo zjazdowe w miejscu dysponującym odpowiednią infrastrukturą), dla innych turystyki ekstremalnej (np. wspomniany wcześniej *skitour*), a jeszcze inni uznają go za przejaw turystyki sportowej (bo ważnym aspektem będzie udział w zawodach amatorskich w czasie jego trwania).

Z tych powodów postarano się, aby proponowane definicje obejmowały możliwie jak najszersze spektrum danego zagadnienia, ale jednocześnie eksponowały najważniejsze jego cechy wyróżniające je na tle pozostałych. Zdaniem autora, mogą one być z powodzeniem wykorzystywane zarówno przez innych badaczy podejmujących podobną tematykę, przedstawicieli administracji państwowej, jak również przez pracowników branży. Ponadto zaprezentowane modelowe ujęcie może z powodzeniem posłużyć jako narzędzie dydaktyczne, pomocne przy porządkowaniu wiedzy z zakresu aktywnych form turystyki.

Zarówno model relacji, jak i wykorzystywane definicje mogą stanowić pewną podstawę teoretyczną dla dalszych rozważań nad zagadnieniami związanymi z aktywnymi rodzajami turystyki, oczywiście pod warunkiem zaakceptowania ich przez środowisko naukowe oraz przedstawicieli branży turystycznej.

BIBLIOGRAFIA

- ANDREJUK A., 1998, *Turystyka aktywna, rekreacyjna i specjalistyczna*, Wyd. Kengraf, Warszawa.
- DURYDIWKA M., 2006, *Turystyka aktywna a turystyka kwalifikowana. Dylematy terminologiczne*, [w:] A. Świeca, K. Kałamucki (red.), *Turystyka aktywna i jej rozwój na Roztoczu – regionie pogranicza*, Kartpol s.c., Lublin.
- GAMMON S., ROBINSON T., 2003, *Sport and tourism: a conceptual framework*, „Journal of Sport Tourism” 8/1.
- GAWORECKI W.W., 2010, *Turystyka*, wyd. VI zmienione, PWE, Warszawa.
- HINCH T.D., HIGHAM J.E.S., 2001, *Sport tourism: a framework for research*, „International Journal of Tourism Research”, 3, John Wiley & Sons, Ltd.
- IBRAHIM H., CORDES K.A., 2008, *Outdoor recreation. Enrichment for a lifetime*, Sagamore Publishing L.L.C., Champaign, IL.
- JAFARI J. (red.), 2003, *Encyclopedia of Tourism*, Routledge, Nowy Jork.
- KANDAFER W., 1999, *Uwarunkowania rozwoju turystyki kwalifikowanej*, [w:] T. Łobożewicz, R. Kogut (red.), I ogólnopolska konferencja naukowo-metodyczna, pt. *Turystyka aktywna. Turystyka kwalifikowana*, Hawa 23–24 października 1998 r., Warszawa.
- KUREK W. (red.), 2008, *Turystyka*, PWN, Warszawa.
- ŁOBOŻEWICZ T., 1999, *Miejsce turystyki kwalifikowanej i aktywnej w całokształcie ruchu turystycznego*, [w:] T. Łobożewicz, R. Kogut (red.), I ogólnopolska konferencja naukowo-metodyczna, pt. *Turystyka aktywna. Turystyka kwalifikowana*, Hawa 23–24 października 1998 r., Warszawa.
- ŁOBOŻEWICZ T., BIEŃCZYK G., 2001, *Podstawy turystyki*, DrukTur, Warszawa.
- ŁOPACIŃSKI K., 2009, *Turystyka jako zjawisko społeczno-ekonomiczne*, [w:] G. Gołembski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, PWN, Warszawa.
- MAZURSKI K.R., 2006, *Geneza i przemiany turystyki*, Wyd. Wyższej Szkoły Zarządzania, Wrocław.
- SIWIŃSKI W., 2007, *Współczesne problemy turystyki i rekreacji w badaniach empirycznych nauk społecznych*, Almamater, WSE, Warszawa.
- Słownik współczesnego języka polskiego*, 1998, t. 2, Przegląd Reader’s Digest, Warszawa.
- STANDEVAN J., DE KNOP P., 1999, *Sport tourism*, Human kinetics, Champaign.
- STUDZIENIECKI T., 2003, *Sports tourism model – a compromise between social needs and marketing demands*, [w:] *Sport and Tourism*, AIEST, St Gallen, vol. 45.
- WARSZYŃSKA J., JACKOWSKI A., 1978, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa.
- WINIARSKI R., 1989, *Wstęp do teorii rekreacji*, Kraków.
- WOLAŃSKA T., 1997, *Leksykon. Sport dla wszystkich – rekreacja ruchowa*, Warszawa.